

elnevezés ellen, és legnagyobb rangnak tartják, ha valaki tanár. Vallja, hogy „a fiatalokkal való találkozás az előadásokon és a szemináriumokon szakmailag is megtermékenyítő”.

Ez ad mindig további lendületet a soron következő munkához, hiszen Tolnai Gábor maga írja, hogy kötete korszakot zár le, ő pedig „az örök újrakezdések embere”. (Szépirodalmi, 1981.)

NÉMETH S. KATALIN

PÁRBESZÉD A GROTESZKRŐL

BESZÉLGETÉSEK ÖRKÉNY ISTVÁNNAL

Dokumentumkötet: azokat az interjúszövegeket bocsátja közre – tematikus elrendezésben –, amelyeket a sajtó, rádió és tévé hazai és külföldi riporterei készítettek Örkény Istvánnal pályája zenitjén, 1967 és 1979 között. (Korábban bizonyára nemigen ostromolták a nyilatkozatait leső újságírók.)

Az interjú különös műfaj. Voltaképpen rendkívüli műgonddal készül; szokványos esetben a magnetofonnal rögzített beszélgetést előbb a riporter önti irodalmibb formába, aztán a nyilatkozó dolgozza át, s így, kettős munka eredményeként kerül a szerkesztő asztalára, aki a végső simításokat eszközli a szövegen. E többszörös stilizálásnak azonban észrevehetetlennek kell lennie, hiszen az interjú akkor jó, ha a spontán beszélgetés benyomását kelti; ha a kérdések és válaszok az értekező próza feszes mondatfűzését s szigorúan komoly és személytelen modorát formázzák, odavész az a sajátos aura, ami e műfaj egyik legfőbb hangulati vonzereje.

Ebből következik viszont az is, hogy az interjúk dokumentumértékét bizonyos megszorításokkal kell értelmeznünk. Nem abban az értelemben, hogy a szöveg hitelessége lenne kérdéses, hiszen a nyilatkozónak – korrekt eljárás esetén – módja van ellenőrizni, milyen szavakat adott szájába a riporter, autorizálhatja, hitelesíti a publikációt. E műfajban azonban bizonyos eltérések adódhatnak a megnyilatkozás és a nyilatkozó valódi véleménye között. „Képzelt beszélgetés a Kortárs munkatársával” című, itt közölt írásában például Örkény így társalog a fiktív riporterrel:

„– Érdekes, hogy ilyen jelentőséget tulajdonít az írott szó hatásának. Egyszer, egy régebbi nyilatkozatában határozottan kijelentette, hogy az író az emberiség érdekében abszolúte semmit se tehet.

- Ezt mondtam volna?
- Határozottan emlékszem rá.
- Sokszor összevissza beszélék.”

E poén nagyban emeli az interjú hangulati értékét, az olvasó úgy érezheti, hogy kileshetett egy valódi csevegést, intimítások beavatottja lett – dokumentumértéke azonban valójában nincsen, hiszen nem igaz, hogy Örkény e nyilatkozatokat nem vette komolyan, csak úgy, összevissza beszélt. Általában nagyon is komolyan beszélt – de tudni kell, hogy mikor.

Ha a „Zsugori uram, telhetetlen fősvény ember” előadásáról azt állította, hogy ebben a szerepe „nem több, mint egy irodalmi porzívóé”, akkor világos, hogy az épp akkor születő kis mű, az interjúszöveg szellemes fordulatáért hajlamos feláldozni a már kész mű, a Molière–Simai-adaptáció érdemeit – ha viszont azt állítja, hogy „minálunk a színházak műsortervét a véletlenek összjátéka határozza meg, s nem valamely határozott stílusirányzat vagy jelentős egyéniség”, akkor ezt szó szerint kell értenünk, méghozzá úgy is, mint – sajnos – a mához szóló figyelmeztetést, aktuális üzenetet.

A szövegeket a kötet szerkesztője – Radnóti Zsuzsa, Örkény István felesége – általában a megjelenés vagy a kézirat változatlan formáját megőrizve tette közzé, a magnetofonszalagokon fennmaradt beszélgetéseket azonban (természetesen) stilárisan javította, s egyes helyeken az azonos kérdésekre adott azonos válaszokat – a többszörös ismétlést kerülendő – elhagyta. Bizonyos mozzanatok, mint a származás adatai, egyes családi emlékek, háborús megpróbáltatások, drámáinak keletkezéstörténete stb. más-más megfogalmazásban így is óhatatlanul visszavisszatérnek a különböző interjúkban. Ez némiképp zavarólag hathat azokra, akik a könyvet lektúrként olvassák, a további kurtítás-szelektálás azonban megszüntette volna a kiadvány forrásjellegét. Így szerencsés kompromisszum született, az Örkény írásait kedvelő nagyközönség halála után is találkozhat írójával, élvezheti szellemes, gyakran nemcsak a világot, hanem benne önmagát is ironikus színezettel bemutató emlékezéseit – másfelől viszont az Örkény-kutatók, az irodalomtörténészek is segítséget kaphatnak munkájukhoz, az alkotó válaszai, vallomásai a személyes megnyilatkozás hitelével rendelkező támpontokat adnak az életmű értelmezéséhez-értékeléséhez. (Magvető, 1981.)

SZERDAHELYI ISTVÁN